

المفعول به بين العبرية والعربية (دراسة مقارنة)

The Object in Hebrew and Arabic (A Comparative Study)

م.م. آيات سالم جوده

M.A. Ayat Salim Jodah

Ayat.s@colang.uobaghdad.edu.iq

جامعة بغداد/كلية اللغات/ قسم اللغة العبرية

Baghdad University-college of Language Department of Hebrew
Language

המושא בין העברית לערבית (מחקר השוואתי)

איאת סאלם גודה

אוניברסיטת בג'דאד-פקולטת השפות

מחלקת השפה העברית

الكلمات المفتاحية: المفعول به، المفعول به المباشر، تعدد المفعولات المباشرة، دراسة
مقارنة، المفعول المطلق

Keywords: object, direct object, multiple direct objects,
comparative study, absolute object

المخلص

يسعى هذا البحث إلى دراسة المفعول به في اللغتين العربية والعبرية دراسةً مقارنة، انطلاقاً من كونهما لغتين ساميتين تشتركان في أصول لغوية واحدة. ويركّز البحث على تحليل البنية النحوية في كلتا اللغتين، مع بيان أوجه التشابه والاختلاف في استعمال المفعول به ووظائفه داخل الجملة الفعلية.

ويتناول البحث القواعد التي يقوم عليها تركيب الجملة الفعلية في العربية والعبرية، مع تسليط الضوء على موضع المفعول به، وأنواع الأفعال التي تتطلب وجوده، فضلاً عن الوسائل النحوية والصرفية التي تعتمدها كل لغة للدلالة عليه وتمييزه عن غيره من مكونات الجملة. كما يناقش أثر الاختلاف في هذه الوسائل على البنية التركيبية دون المساس بالوظيفة الدلالية للمفعول به.

وقد بيّنت نتائج الدراسة أن اللغتين تتفقان في اعتماد نظام نحوي يقوم على الفعل والفاعل ثم المفعول به، وفي تقسيم الأفعال إلى متعدية ولازمة. كما تبين أن العربية تعتمد على الإعراب بوصفه أداة رئيسة لتحديد وظيفة المفعول به، في حين تستخدم العبرية حرف المفعول المباشر (מִי) إلى جانب حروف الجر للدلالة على المفعول غير المباشر. ورغم هذا التباين في الآليات النحوية، فإن الدور الأساسي للمفعول به يظل واحدًا في اللغتين، ويتمثل في تحديد المتلقي المباشر لفعل الفاعل واستكمال المعنى.

كما أبرز البحث وجود ما يُعرف بالمفعول الداخلي في اللغة العبرية، وهو تركيب يؤدي وظيفة دلالية ونحوية مشابهة لما يقابله في العربية، ولا سيما في مجال التوكيد وتقوية المعنى، الأمر الذي يعكس عمق التقارب بين اللغتين وأثر الجذور السامية المشتركة.

وتخلص الدراسة إلى أن المقارنة بين المفعول به في العربية والعبرية تسهم في الكشف عن السمات المشتركة والفروق البنيوية بينهما، كما تساعد على فهم تطور التراكيب النحوية في اللغات السامية، وتمهّد الطريق لدراسات مقارنة أوسع في مجالات النحو والدلالة.

Abstract:

This research aims to conduct a comparative study of the object in Arabic and Hebrew, given that they are both Semitic languages sharing a common linguistic origin. The study focuses on analyzing the grammatical structure of both languages, highlighting the similarities and differences in the use and functions of the object within the verbal sentence.

The research examines the rules governing verbal sentence structure in Arabic and Hebrew, emphasizing the position of the object, the types of verbs that require it, and the grammatical and morphological means each language employs to denote and distinguish it from other sentence components. It also discusses the impact of these differences on the syntactic structure without affecting the semantic function of the object. The study's findings indicate that both languages share a grammatical system based on the verb, subject, and object, and that they divide verbs into transitive and intransitive. The study also revealed that Arabic relies on inflection as a primary tool for determining the function of the object, while Hebrew uses the direct object particle (את) alongside prepositions to denote the indirect object. Despite this difference in grammatical mechanisms, the fundamental role of the object remains the same in both languages: to identify the direct recipient of the verb's action and to complete the meaning.

The research also highlighted the existence of what is known as the internal object in Hebrew, a structure that performs a semantic and grammatical function similar to its Arabic counterpart, particularly in the areas of emphasis and strengthening meaning. This reflects the deep convergence between the two languages and the influence of their shared Semitic roots.

The study concludes that comparing the object in Arabic and Hebrew contributes to revealing their shared features and structural differences. It also helps in understanding the development of grammatical structures in Semitic languages and paves the way for broader comparative studies in the fields of grammar and semantics.

תקציר:

מחקר זה שואף לערוך מחקר השוואתי של המושא בערבית ובעברית, בהתחשב בכך ששתיהן שפות שמיות בעלות מקור לשוני משותף. המחקר מתמקד בניתוח המבנה הדקדוקי של שתי השפות, תוך הדגשת הדמיון והשוני בשימוש ובתפקודים של המושא בתוך המשפט הפועל. המחקר בוחן את הכללים השולטים במבנה המשפט הפועל

בערבית ובעברית, תוך הדגשת מיקום המושא, סוגי הפעלים הדורשים זאת, והאמצעים הדקדוקיים והמורפולוגיים שכל שפה משתמשת בהם כדי לציין ולהבדיל אותו ממרכיבי משפט אחרים. כמו כן, הוא דן בהשפעת הבדלים אלה על המבנה התחבירי מבלי להשפיע על התפקוד הסמנטי של המושא. ממצאי המחקר מצביעים על כך ששתי השפות חולקות מערכת דקדוקית המבוססת על פועל, נושא ומושא, וכי הן מחלקות פעלים למעבר ולא-מעבר. המחקר גילה גם כי ערבית מסתמכת על הטיה ככלי עיקרי לקביעת תפקוד המושא, בעוד שעברית משתמשת בחלקיק המושא הישיר (את) לצד מילות יחס כדי לציין מושא עקיף. למרות ההבדל במנגנונים הדקדוקיים, התפקיד הבסיסי של המושא נותר זהה בשתי השפות: לזהות את הנמען הישיר של פעולת הפועל ולהשלים את המשמעות. המחקר הדגיש גם את קיומו של מה שמכונה המושא הפנימי בעברית, מבנה המבצע תפקיד סמנטי ודקדוקי דומה למקבילו הערבי, במיוחד בתחומי ההדגשה וחיזוק המשמעות. דבר זה משקף את ההתכנסות העמוקה בין שתי השפות ואת השפעת שורשיהן השמיים המשותפים. המחקר מסכם כי השוואת המושא בערבית ובעברית תורמת לחשיפת המאפיינים המשותפים וההבדלים המבניים ביניהן. היא גם מסייעת בהבנת התפתחות המבנים הדקדוקיים בשפות שמיות וסוללת את הדרך למחקרים השוואתיים רחבים יותר בתחומי הדקדוק והסמנטיקה.

מילות מפתח: מושא, מושא ישיר, מושאים ישירים מרובים, מחקר השוואתי, מושא פנימי

הקדמה

לימודי דקדוק הם יסודיים לשפה, שכן ניתוח דקדוקי חושף את המשמעויות הגלומות בתוך משפט. המושא הוא מרכיב מכריע במבנה הדקדוקי, המייצג את החלק החיוני של הפועל ומצביע על מי שמבצעים את הפעולה. חשיבותו של המושא טמונה בתפקידו כקשר בין הפועל לנושא, משלים את המשמעות ומבהיר את כיוון הפעולה ואת מטרתה. ערבית ועברית כאחד, המושא תופס מקום בולט בלימודי הדקדוק והוא בעל חשיבות מיוחדת בשל כלליו ויחסו לפועל ולנושא. הנושא נחקר בהרחבה במסגרת הדקדוק מכיוון שהמושא הוא מרכיב יסודי בבניית משפטים מילוליים ובמגוון הצורות המשמשות עם כינוי גוף ושמות עצם. לכן, מחקר זה חשוב משום שהוא מבקש להשוות את המושא בערבית ובעברית, לחשוף את הדמיון והשוני בין שתי השפות מבחינת המבנה הדקדוקי. הוא גם שואף להדגיש את המאפיינים המשותפים הנובעים ממקורותיהם השמיים, כמו גם את המאפיינים הייחודיים של כל שפה, ובכך לתרום ללימודי בלשנות השוואתיים ולקדם הבנה הדדית בין ערבית לעברית. מחקר זה מתמקד במספר תחומים מרכזיים, ביניהם: הגדרת המושא הישיר וסוגיו; סמנים דקדוקיים בערבית בהשוואה לחלקיקי דקדוק בעברית;

ובחינת מיקומו בתוך המשפט ומשמעותו. באמצעות השוואה זו, החוקר שואף לתרום לתחום מחקרי הדקדוק ההשוואתיים ולהדגיש את המשותף והשוני בין שתי השפות.

חשיבות המחקר

חשיבותו של מחקר זה נובעת מבחינתו את המושא כמרכיב דקדוקי בסיסי במשפט הפועלי בערבית ובעברית. והוא תורם למחקרים בלשניים השוואתיים בין הערבית לעברית, ובפרט בתחום התחביר, ומספק חומר אקדמי בעל ערך לסטודנטים לשונות ולחוקרים בבלשנות השוואתית.

בעיית המחקר

בעיית המחקר טמונה בעובדה שהמושא, למרות שהוא מרכיב דקדוקי משותף בין הערבית לעברית כאחד, מטופל לעתים קרובות בנפרד בכל שפה, ללא מחקרים השוואתיים החושפים את נקודות ההסכמה וההבדל בין שתי השפות מבחינת: הגדרתו, מיקומו במשפט, סוגיו ומשמעויותיו.

הבעיה טמונה גם בעובדה שהיעדר מחקרים השוואתיים עלול להוביל לקשיים בהבנת ההבדלים ביניהן.

מטרת המחקר

-להגדיר את המושא בערבית ובעברית.

-לזהות את סוגי המושא בשתי השפות.

-להדגיש את הדמיון והשוני בין שתי השפות בשימוש במושא

שאלות המחקר

-מהו מושג המושא בערבית, ומהו מושגו בעברית?

-מהם סוגי המושא בערבית ובעברית?

-מהם קווי הדמיון בין ערבית לעברית בבניית המושא?

-מהם ההבדלים התחביריים והסמנטיים ביניהן?

שיטת המחקר

מחקר זה משתמש בלימוד השוואתי, ומשווה את מושג המושא בערבית ובעברית כדי לחשוף קווי דמיון ושוני ביניהם.

מבנה המחקר

המחקר מורכב ממבוא, הקדמה ומסקנה. המבוא עוסק בחשיבות ובמטרות הנושא, בעוד שההקדמה מספקת סקירה כללית של המחקר ההשוואתי והקשר בין ערבית לעברית. המחקר מסתיים בסיכום הממצאים העיקריים, ולאחר מכן רשימת מקורות.

מבוא

בעברית קיימות כללים מוגדרים לסדר המילים התקני במשפט. שמירה על הסדר התקני תוביל לטקסט זורם במשלב בינוני עד גבוה, ויש להקפיד על כך בטקסטים מדעיים או רשמיים. עם זאת, לעיתים יש גמישות מסוימת בסדר המילים במשפט, כאשר השינוי יכול להשפיע על הדגש במשפט או אף לשנות את משמעותו. כדי להבין את סדר המילים התקני, יש להכיר את התחביר העברי, סוגי המשפטים וחלקיהם – נושא, נשוא, תיאור, מושא ולוואי. • Nurit Shai: <https://www.nurit-shai.com>

ביחס לערבית המשפט הפועלי מוגדר כמשפט שמתחיל בפועל, שהוא הרכיב העיקרי בו ושאר חלקי המשפט נסמכים עליו. משפט זה מורכב מהפועל, בין אם הוא בעבר, בהווה או בציווי, ומהנושא, שהוא הרכיב השני במשפט ומשמעותו מי שביצע את הפעולה או האירוע. בנוסף לכך, יש את המושא, המוגדר כ"מי או מה שעליו התבצעה פעולת הנושא"

<https://mawdoo3.com>.

- הגדרת המושא בעברית 1. המושא -משלים פועל

הנושא והנשוא ממלאים תפקידים חשובים בהעברת המידע על העולם סביבנו. הנושא הוא זה שמבצע את הפעולה או זה שהפעולה קורית לו או שהמצב מיוחס לו. המושא מאפשר לנו למסור מידע נוסף הקשור לנשוא (הפועל) - על מי נעשתה הפעולה שעשה הנושא.

המושא מתפקד מול הנושא: אם הנושא מבצע פעולה כלשהי, סביר להניח שיבצע אותה על המושא, ואם לנושא קורים דברים, קרוב לוודאי שהם מתרחשים באמצעות המושא(ליפקין, 1997, p. 117)

משלימי הפועל שאינם תיאורים הם מושאים. כלומר, אם למשלים הפועל אין אחת המשמעויות של התיאורים יש להניח שהוא מושא. במקרים רבים המושא מתקשר אל הנשוא על-ידי מילת יחס. מילת היחס הזאת היא מוצרכת, כלומר - הפועל "צריך" אותה, והיא חלק מילוני של הפועל, ולא ניתן להמירה במילת יחס מאותה משמעות. (ליפקין ובדיחי-קלפוס, 2007, עמ' 107)

2. המושא בערבית

המושא ידוע כשם עצם המציין למי בוצעה הפעולה של הנושא. יכול להיות שזה לא יקרה, והתשובה היא שהפועל קשור לעצם, כלומר כשהוא מתרחש הוא חייב להתרחש לעצם הזה או למשהו אחר שמתאים לפועל להיות קשור אליו. לגבי מיקומו במשפט, הוא מובא אחרי שני מרכיבי היסוד שלו, שדרכם מצביע המשפט על משמעות עצמאית, שהם הנשוא והנושא אז ייתכן שהמשפט יצטרך משמעויות נוספות שהוא מוסיף למשמעות הבסיסית הוא מובא בו, ובין התוספות הללו הוא המושא. (عوض الله، 2019، ص. 336)

סוגי המושא בעברית:-

1- המושא הישיר

הוא השם שעליו פועל הפועל באופן ישיר וללא תיווך. הוא משמש לציון החפץ או האדם שנפגע או הושפע מהפעולה. המושא הישיר עונה על השאלות "מה?" או "מי?" לאחר לדוגמה, במשפט: "אני קראתי את הספר", המילה "הספר" היא מושא ישיר, משום. הפועל שהיא הדבר שעליו בוצעה פעולת הקריאה. נוכחותו של המושא הישיר במשפט מוסיפה בהירות ודיוק למשמעות, שכן הוא מבהיר מה או מי הושפע מהפעולה שביצע הנושא

• Novakid: <https://www.novakid.co.il/blog/types-of-objects>

***המילית (את)** בעברית מצביעה על כך שיש מושא ישיר בהמשך המשפט. המושא הישיר עונה על השאלות "מה?" או "את מי?" במשפט.

דוגמאות:

• מה אתה כותב? אני כותב מכתב.

• את מי אתה רואה? אני רואה מלצר.

בעברית, המושא הישיר יכול להיות בלתי מיועד (כמו: מלצר, מכתב) או מיועד (כמו: המלצר, המכתב)

כאשר מדובר במושא ישיר מיוחד, הוא תמיד ייקדם על ידי המילית את,

דוגמאות:

• אני רואה את המלצר

• אני רואה את הספר

מכיוון ששמות פרטיים הם מיוחדים מטבעם, גם הם מקבלים את המילית את:

• אני רואה את דני .

: <https://blogs.transparent.com/hebrew/a-look-at-grammar-the-direct-object/>

2- מושא עקיף

הוא חלק מהמשפט שמתקשר לפועל או לנושא המרכזי באמצעות מילות יחס כמו: ב-, ל-, על, אל ועוד.

<https://www.scribd.com/presentation/813237146/%>

* מילות יחס בדרך כלל מגיעות אחרי צירוף שם או כינוי גוף. הן משמשות כראש מילות יחס. חלק מהפעלים חייבים לבוא אחרי מילת יחס. חלק מהמילות יחס מגיעות אחרי מילת קישור (ש-) המציגה פסוקית חלופית.

(Coffin & Bolozky, 2005, p. 10)

דוגמאות:

• מספר תלמידים השתתפו בקורס.

חבריי סיפרו לי על המעשה הנהדר .

אם לפני המושא אין מילת יחס או מופיעה מילת היחס "את" - זהו מושא ישיר. אם המושא מתקשר לפועל על-ידי מילת יחס - זהו מושא עקיף. (ליפקין, 1997, p. 120)

3- כינוי מושא

כינוי מושא הדבוק אל הפועל

(שורצולד, 1994, עמ' 119)

כינוי מושא חבור: בימינו נהוג להשתמש בכינוי מושא פרוד (אַרְאָה אוֹתָךְ, אברך אותך, אראה לך), אך לשון המקרא העדיפה את כינוי המושא החבור (אַעֲשֶׂךָ, אַבְרָכָךְ, אַרְאֶךְ (ליפקין ובדיחי-קלפוס, 2007, עמ' 365)

כינוי מושא חבור גם הוא מושא, כי הוא מייצג מישהו או משהו שהפעולה עוברת עליו: פגשתיו = פגשתי אותו (נשוא + מושא ישיר), הוציאנו = הוציא אותנו (נשוא + מושא ישיר). (ליפקין, 1997, עמ' 120)

4- המושא הפנימי

השימוש במושא הפנימי הוא תופעה נפוצה בעברית, ובמיוחד בתפקידו כחלקיק הדגשה. למרות היעדר סמנים דקדוקיים מפורשים בעברית, תפקידו של המושא הפנימי נותר ברור דרך ההקשר והתחביר, ומשמש להדגשת הפעולה באופן חד משמעי. סוג זה של מושא פנימי נגזר משורש הפועל עצמו, מה שהופך אותו לאנלוגי למקבילו בערבית, ושימוש זה הוא בין הדפוסים הנפוצים ביותר בשפות שמיות באופן כללי. (عبانة، 2018، ص. 239)

חלק מהפעלים לוקחים כמושא ישיר שם עצם שמקורו באותו השורש. מושא זה, הקשור לפועל, נקרא מושא פנימי. תופעה סגנונית זו כבר מופיעה בעברית הקלאסית

המושא פנימי הוא דרך מקורית של העברית לציין אפיון של הפעולה שהפועל מציין. הוא נקרא כך כי הוא נראה כמו מושא, אבל הוא "פנימי" לפועל, משום שהוא נגזר מאותו השורש (ליפקין, 1997, p. 120)

בעברית, ישנה הרחבה נוספת לפועל באמצעות שם הפועל, אשר לעיתים מכונה "מושא פנימי", זהו שם פועל שמופיע במקום המושא כחלק מצירוף פועלי מורחב, והוא מאותו שורש של הפועל שהוא מרחיב. מבחינת הצורה, לרוב, סגנון זה משמש כאמצעי סגנוני להדגשה.

(Coffin & Bolozky, 2005, p. 289)

המושא הפנימי הוא אחד מסוגי השלמות הפועל, ונמצא בין מושא לבין תיאור אופן

הוא נקרא מושא פנימי ע"פ הערבית. המונח "מושא" נקבע לו משום התקשרותו הישירה לפועל, הדומה להתקשרותו של מושא

בעקבות מערכת השורשים בשפה, נפוץ מאוד שלפועל ולמושא שלו יש את אותו שורש. חזרה כזו על השורש נחשבת לסגנונית מקובלת ואפילו אלגנטית.

-:למאשל

ספרתי ספור מצחיק לילדים • (Adler, 2012, p. 181)

בשימוש העברי, מילים המצינות את סוג שם העצם הפועל משמשות גם כתחליף למושא הפנימי, המשמשות להדגשת האירוע או להסבר אופן פעולתו מבלי לציין במפורש את שם העצם הפועל עצמו. מגוון סגנונות זה מדגיש את יכולתה של העברית להשתמש בחלופות תחביריות המבצעות פונקציות סמנטיות דומות למושא הפנימי בערבית, תוך שמירה על מאפייניה המבניים. (عبابنة، 2018، ص. 239)

3. סוגי המושא בערבית:-

אפשר לחלק את המושא לשני סוגים: מושא ישיר ומושא עקיף.

1- **המושא הישיר** הוא זה שהפעל מגיע אליו באופן ישיר, ללא תיווך, כלומר בלי מילת יחס.

2- **המושא העקיף** הוא זה שהפעל מתקשר אליו רק באמצעות מילת יחס.

(الهاشمي، السيد احمد، قاسم، محمد احمد (١٩٩٨، ص 171)

***בדקדוק הערבי, כאשר אנו מדברים על סוגי המושא, ניתן לחלק אותו מכמה היבטים שונים:-**

- **מבחינת המפורשות או חוסר המפורשות:**

***אפשר לחלק את המושא לשני סוגים: מושא המפרש ומושא הלא-מפורש**

• **המושא המופרש :** הוא זה שהפעל מגיע אליו באופן ישיר, ללא תיווך, כלומר בלי מילת יחס.

• **המושא הלא-מפרש:** הוא זה שהפעל מתקשר אליו רק באמצעות מילת יחס. (الهاشمي، السيد احمد، قاسم، محمد احمد (١٩٩٨، ص 171)

המושא הלא-מפורש נחלק לשלושה סוגים:

1. מקור משוער : نحو علمتُ أنَّكَ مجتهدٌ
2. משפט המשוער לשם עצם יחיד : نحو ظننْتُكَ تجتهدُ
3. יחס ומילה נגררת : نحو أمسַכְתָּ בידִּי.

المطلب-الثاني-أقسام-المفعول-به/543 Dorar: <https://dorar.net/arabia/>

4. סוגי המושא מבחינת צורתו או הופעתו:

1- שם עצם מפורש

- המושא יכול להיות שם עצם מפורש.

- דוגמה: ضرب اللاعبُ الكرةَ.

2- כינוי חבור או כינוי נפרד

- המושא יכול להיות כינוי חבור או כינוי נפרד.

- דוגמאות לכינוי חבור:

- أكرمْتُكَ

- شاهدتُهُ

- ساعدتُها

- رأيْتُكُمْ

- سألتُهُنَّ

- علَّمْتُكما

- דוגמה לכינוי נפרד:

- הפסוק: ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾

<https://basicedu.uodiyala.edu.iq/uploads/gallery/%D8%AF.%.pdf>

- מבחינת המספר (לפי הצורך של הפועל)

- ריבוי המושא

1. מושא אחד

• פעלים עומדים עם מושא אחד.

• דוגמה: بنى البناء البيت.

2. שני מושאיים

הפעלים נחלקים לשני סוגים:

• פעלים הפועלים על שני מושאיים שמקורם נושא וידוע: ظنّ، رأى، علم، وجد، خال، زعم

- דוגמה: ظننتُ الامتحانَ سهلاً.

• פעלים הפועלים על שני מושאיים שמקורם אינו נושא וידוע: أعطى، وهب، منح، حرم

- דוגמה: أعطيتُ السائلَ صدقةً.

3. שלושה מושאיים

• פעלים הפועלים על שלושה מושאיים: (أعلم، أخبر، أرى).

• דוגמה: أعلمتُ التلاميذَ الدرسَ سهلاً. (الطائي، 2013، ص. 198)

* וכמו שיש ריבוי בערבית, יש גם בעברית, והוא נקרא:

1. הפועל היוצא

- הוא הפועל שעובר ממשמעות הנושא אל המושא.

2. המילית (את)

• מציינת קיום מושא ישיר מידוע.

• משמשת לפני שם מידוע (כינוי, שם מידוע)

• אם המושא אינו מידוע או שהוא עקיף – אין משתמשים במילית.

3. סיווג הפעלים בעברית

- פועל המתייחס למושא אחד.

• לדוגמה:

-אכל יוסף את הלחם.

- פועל המתייחס לשני מושאים.

לדוגמה :- מצאתי את הספר.

- פועל המתייחס לשלושה מושאים.

לדוגמה :-נתתי ליוסף את הספר. (الفتلاوي، 2004، ص ص 11–12)

- המושא הפנימי

***בערבית הוא אחד מחמשת סוגי המושאים, ולא אחד מסוגי המושא.**

המושא פנימי הוא שם עצם הנגזר מאותו שורש כמו הפועל, והוא מדגיש את הסוכן שלו (הנושא). הוא נקרא פנימי משום שהוא באמת מתפקד כמושא מבלי להיות מוגבל על ידי מילת יחס. המושא פנימי אינו תלוי בנוכחותו של חלקיק לשוני ספציפי כדי לאשר את תפקידו כמושא כלומר, הוא חופשי ואינו כבול למגבלות כמו אותיות או מילים, בניגוד לעצמים אחרים <https://uomosul.edu.iq/educationhc/wp-content/uploads/sites/20/2023/07/B1.pdf>.

העברית אינה פחות עוסקת במושא הפנימי מאשר הערבית, אך היא מאופיינת בהסתמכות התכופה שלה על תחליפים לשם הפועל בקטגוריית המושא הפנימי, ובמיוחד שם התואר. בהקשר זה, שם העצם המתואר (שם הפועל) מושמט, והתואר תופס את מקומו, ומבצע את אותה פונקציה סמנטית כמו המושא הפנימי בערבית. ראוי לציין כי שימוש זה תואם את הכללים התחביריים המקובלים של הערבית, במיוחד בנוגע לסדר היסודות ולאיסור על שם התואר שלפני הפועל .. (عبانة، 2018، ص. 239)

- שם עצם

המושא הוא צירוף שם עצם פועלי שנוצר מ-(أَنْ + פועל בזמן הווה) או מ-(مَا + הפועל), והוא מתפקד כמושא של הפועל. ניתן לפרש אותו גם כשם עצם פועלי מפורש.

לדוגמה: - אני רוצה ללמוד

- הבנתי מה המורה הסביר(مصطفى، 2021، ص. ٢١)

בעברית, אותה פונקציה מושגת באמצעות מה שמכונה שם הפועל, שהיא צורת הפועל שלפניה האות (ל), כגון: אני רוצה ללמוד, כאשר המילה ללמוד מבצעת את תפקיד המושא ללא צורך בצורת קישור עצמאית. (אהלי, 2009, עמ' 17)

5. שם הפועל והמקור התחבירי בתפקיד מושא

בערבית, סוג זה מתבטא בבירור באמצעות מה שנקרא שם פועל מפורש, המורכב מ-(אנ+ הפעל المضارع) ומתפרש כשם פועל מפורש המתפקד כמושא הפועל במשפט. (مصطفى، 2021، ص. 21)

השוואה בין שתי השפות מגלה דמיון פונקציונלי ברור: ערבית מסתמכת על צירוף מפורש, בעוד שעברית נוטה להשתמש בצורת שם ישירה.

-ישנם הבדלים רבים בין השפה הערבית לבין השפה העברית בכל הנוגע לנושא המושא :-

1- סימני הנטייה של המושא:

1. פֶּתַח (הצורה היסודית)

• סימן הנטייה של המושא הוא פתח כאשר המושא הוא:

• שם עצם יחיד

• או רבים שבור

דוגמאות:

• رأيتُ طالبًا

• قرأتُ كتابًا

2. אֶלֶף

• סימן הנטייה הוא אל"ף כאשר המושא הוא אחד מחמשת השמות

דוגמאות:

• رأيتُ أباك

• قابلتُ أخاك

3. יו"ד

• סימן הנטייה הוא יו"ד כאשר המושא הוא:

• זוגי

• או רבים זכר סדיר

דוגמאות:

• رأيت طالبين

• شاهدت المعلمين

4. חיריק

• סימן הנטייה הוא חיריק כאשר המושא הוא רבים נקבה סדיר

דוגמאות:

• رأيت الطالبات

• كرّمت المعلمات. (مصطفى، 2021، ص. 20)

2-מחיקת המושא

הקשר של מחיקת המושא עם הפועל, במסגרת יחס המושאיות, הביא חלק מהדקדקנים לראות במושא רכיב עיקרי ממרכיבי המשפט או היחידה הפרדיקטיבית הפועלית. טענתם היא כי המושא, בקשרו עם שני המרכיבים המרכזיים הללו — הנשוא והנושא — נמצא באותו מעמד ביחס אליהם. יש מהם שסברו כי מושא זה עשוי לעבור טרנספורמציה באמצעות השמטה. (بومعزة، 2009، ص. 66)

מי שמכוון במחיקה הוא לקצר את המושא, כלומר: "הוא נמחק מדרך הניסוח ונכון לדרך המשמעות וההנחה, הדיבור הרהוטה ביותר של הערבים; כי מה שנמחק דומה למה שנאמר, בכך שהדיבור דורש זאת, ומשמעותו אינה מושלמת אלא על ידו, וזאת בשל ראייה, כלומר, אינדיקציה הקשרית או מילולית. (مردی، 2011، ص. 74).

3-הקדים המושא

בערבית ניתן להקדים את המושא באופן רשומי, ולעיתים חלה חובת הקדמה כאשר המושא הוא כינוי גוף חבור, שכן במקרה זה יש להקדימו למושא. בשפות השמיות בדרך כלל המושא אינו מקדים את הפועל, בעוד שהפועל עשוי להקדים את המושא, ולעיתים אף המושא מקדים את הפועל ואת המושא יחד, דבר התואם את הכלל הערבי במקרים מסוימים. שפות אלו אינן נשענות על סימני יחס דקדוקיים גלויים, אלא שהמצב התחבירי מובן מבחינה סמנטית.

אשר לסדר המשפט הפועלי (פועל + נושא + מושא), הרי שהוא נפוץ בערבית ובשפות השמיות, אך אינו קבוע, אלא מהווה קביעה דקדוקית הניתנת לשינוי בהתאם להקשר. המחקרים ההשוואתיים הראו גיוון בסדר התחבירי, דבר המחזק את מקורותיה של התופעה. הקדמת המושא מתרחשת במיוחד כאשר המושא הוא כינוי גוף חבור לפועל והמושא הוא שם גלוי, ואז המושא מוקדם בהכרח, בעוד שהמושא נשאר מאוחר. (عبانة يحيى, 2018, ص. 240-241)

תופעת ההקדמה והאיחור התחבירית עוסקת בשינוי סדרם של רכיבי הלשון מימין לפועל או משמאלו, והיא קשורה למשמעות בתודעת הדובר, שכן המילים עוקבות בסידורן אחר סדר המשמעויות בנפש. הסדר נחשב ליסוד טרנספורמטיבי כאשר הוא יוצר שינוי במשמעות באמצעות הקדמת המושא, המושא או הנשוא. טרנספורמציה זו קשורה ל־ מבנה העומק (מבנה העומק המשמעוטי), ומתבצעת באמצעות הקדמת מה שראוי לאחר, כדי להעביר את המשמעות אל השומע.

סוג זה של טרנספורמציה נחלק לשניים:

1.הקדמה על דעת האיחור – ונקראת טרנספורמציה מקומית.

2.הקדמה שלא על דעת האיחור – ונקראת טרנספורמציה שורשית.

כמו כן, שינוי המבנה גורם לשינוי במשמעות, ולעיתים נעשה בו שימוש לצורך ייחוד / הגבלה (קצר) או ליצירת מקצב צלילי בעל השפעה רבה על השומע, דבר המעניק לטקסט עוצמה סמנטית ופונטית־אינטונציונית גבוהה. (بو معزة، ٢٠٠٩، ص. 44)

המסקנות:-

1. שתי השפות שייכות למשפחת השפות השמיות, ולכן חולקות מבנים דקדוקיים רבים, כולל נוכחות הנשוא, הנושא והמושא כאלמנטים חיוניים במשפט פועלי.
2. המושא מגיע אחרי הנשוא והנושא במשפט פועלי.
3. פעלים בעברית ובערבית מחולקים לפעלים טרנזיטיביים, הדורשים מושא, ולפעלים בלתי-טרנזיטיביים, שאינם דורשים זאת.
4. שתי השפות משתמשות באלמנט דקדוקי כדי לציין את המושא. בעברית, החלקיק (את) קודם למושא ישיר, בעוד שמושא עקיף קודם על ידי מילות יחס. אבל בערבית משתמשים בתנועות דקדוקיות.
5. המושא הפנימי בעברית משמש למטרות דומות לשימוש במושא הפנימי בערבית, במיוחד בפונקציית ההדגשה.

ביבליוגרפיה

הערבית

1. الفتلاوي، ستار عبد الحسن جبار. (2004). "الفعل بين العربية والعبرية". مجلة كلية المعلمين، العدد 40.

2. الهاشمي، السيد أحمد. (1998). *القواعد الأساسية للغة العربية*. المكتبة العصرية.
3. الطائي، عبد العزيز قاسم محمد. (2013). *مبادئ اللغة العربية (قواعد وأحكام علمي النحو والصرف)*. (بيروت: دار الكتب العلمية).
4. عابنة، يحيى. (2018). *النحو العربي المقارن في ضوء اللغات السامية واللهجات العربية القديمة: دراسات مقارنة*. دار الكتاب الثقافي.
5. عوض الله، محمد محمود. (2019). *(اللمع البهية في قواعد اللغة العربية)* (ص. 336). دار الكتب العلمية.
6. بو معزة، راجح. (2009). *التراكيب النحوية العربية: صورها وأساليب تطوير تعليمها*. دار رسلان للطباعة والنشر والتوزيع.
7. بو معزة، راجح. (2009). *الوحدة الإسنادية الوظيفية: دلالتها وصورها*. دار رسلان.
8. مردي، ناجي صبي عبد السلام. (2011). *الحذف التركيبي وعلاقته بالنظم والدلالة بين النظرية والتطبيق*. دار الكتب العلمية.
9. مصطفى، حسام الدين محمد. (2021). *فن النحو والإعراب: قواعد النحو والصرف*. حسام قنديل.

העברית

1. אהלי, ב'. (2009). *הפועל: חוברת לימוד ועבודה 1 – תוכנית הלימודים החדשה*. מרכז וייס גול.
2. ליפקין, ש'. (1997). *עין ערך ללשון: תחביר*. מטח – המרכז לטכנולוגיה חינוכית.

3. ليفקין, ש'. ובדיחי-קלפוס, נ'. (2007). שלב ב: עברית – הבנה, הבעה ולשון. מטח – המרכז לטכנולוגיה חינוכית.

4. שורצולד, א'. (1994). פרקים בתולדות הלשון העברית. האוניברסיטה הפתוחה.

English References

1. Adler, R. (2012). *Zeh Lo Nora: Reference Book for Students of Hebrew* (2nd ed.). Wipf & Stock Publishers.
2. Coffin, E. A., & Bolozky, S. (2005). *A Reference Grammar of Modern Hebrew*. Cambridge University Press.

المصادر الإلكترونية

- Dorar: <https://dorar.net/arabia/543>المطلب-الثاني-أقسام-المفعول-به
- Mawdoo3: <https://mawdoo3.com>
- Novakid: <https://www.novakid.co.il/blog/types-of-objects/>
- Nurit Shai: <https://www.nurit-shai.com>
- Scribd: <https://www.scribd.com/presentation/813237146>
- Transparent Language Blog: <https://blogs.transparent.com/hebrew/a-look-at-grammar-the-direct-object/>
- <https://basicedu.uodiyala.edu.iq/uploads/gallery/%D8%AF.%.pdf>
- University of Mosul: <https://uomosul.edu.iq/educationhc/wp-content/uploads/sites/20/2023/07/>